

МИРО ВУКСАНОВИЋ

ЈОВАН ДУЧИЋ О СРЕЋИ И О ЛЈУБАВИ*

Када је већ одлучено и мени поверено да овако, на свечаном скупу, славећи век и по Јована Дучића¹, на посебан начин, тако да у средишту пажње буду Песникове речи написане у прозном облику, мада је све Дучићево књижевност прве врсте, покушаћу да кажем како се малочас изговорена истина лако може видети у његовим лирским и филозофским есејима, највише под насловима *Градови и химере*, *Јуџира са Леуџара* и *Блајо цара Радована*. Немам намеру да ова Дучићева дела у целисти тумачим и приказујем, ни овлашно ни друкчије, али хоћу да прилазе њима наговестим одабраним узорцима, не само мени најдражим. И хоћу као дуготрајни Дучићев читалац да искажем непомућену оданост свему што је унео у српску књижевност, да то учиним у тренутку када треба да се чује увод у Дучићеве реченице о срећи и љубави, из два антологијска есеја.

Оваква замисао је дошла сама, одједном, очекивана, а недоживана. Хоће да објави како сам тражио две кључне речи за прозне радове Јована Дучића, али да у исти мах буду и ознаке његове поезије, нарочито у деловима који се памте и понављају као што је стих: „Јер је сан о срећи виши него срећа” или „Пољубац је сусрет највећи на свету”. Срећа и љубав, у својим разним значењима и сликама именују исто што и песничко име Јован Дучић. Код њега је срећа степенасто објашњена, жељена и остварена, блиска

* Беседа одржана у САНУ, Век и по Јована Дучића, 6. октобар 2021.

¹ Још не знамо када је Дучић рођен. Најчешће се помињу године од 1869. до 1875. Свака од њих је једнако тачна и нетачна у исти мах, али је свака погодна да слаavimo Дучића као песника. САНУ је свом угледном члану посветила 2021. годину. Један програм је био казивање овог текста и одабраних Дучићевих мисли о срећи и о љубави.

и недостижна, талична и кобна, тренутна, а не трајна, истинска тек ако прераста у славу која постоји. Срећа је Дучићу пут до славе и живот у слави. А љубав је Дучићу пут до жене, до њених чари које су јединствене, каквих другде нема, јер је жена љубав изнад свих љубави, али и заблуда изнад свих заблуда ако је љубав неостварена, као што бива у свему што је мистично, недосегнуто и смаштано. Немамо још једног песника у српској књижевности који је у својим есејима толико нијансирао доживљај среће, љубави и других човекових одушевљења светом. Зато је Дучић име за показивање свима.

Дучић сматра да је срећа производ и мишљења и умишљаја, да сама по себи и не постоји, да је узалудан посао ако се тражи у драгоценостима, у богатству које јесте животна сигурност, али не више од тога, да је „ненадмашна срећа у љубави и лепоти”, ако је осамљена и неподељена, животно чудо што га човек може спознати само уз божанску вољу, да је такво осећање људима неопходно иако је истовремено састављено и од несреће, као и таленат и свака виша способност, уметничка и научна, било која, да грешимо ако срећу редовно тражимо у прохтевима, јер је древна мудрост да уживање доноси скромност, а не гордост, јер су стари Грци говорили да је „Диоген срећнији од Александра, јер му овај силник нити може што дати, нити шта одузети”, јер је, пише Дучић док своје мисли развија, сукобљава и поравнава, човек настао да оствари циљ који је нераздвојив од судбине, да успоставља однос између оног што може и оног што хоће. Дучић наводи примере у низовима, у великом временском и сазнајном распону, тражи и нуди, није изричит у закључивању, јер је срећа појам различит сам по себи, умножен у онолико примерака колико има људи. Зато је Дучићева филозофија среће и оригинална и подељена са Сократом, Аристотелом, Сенеком и њиховим планетарно познатим настављачима.

А када пише о љубави, у свом есеју који је вероватно најчитанији и близак људима различитих склоности, Јован Дучић подсећа на веровања „да љубав помућује здрав разум”, да се о томе не може паметно говорити јер је реч о осећању, истинском само када је слепо, да се то не може мерити разумом, да се „жена може само волети или не волети, али да се не даје разумети”, да је за то најбољи доказ „што се најмање познају двоје који се највећма воле”, јер се притом превише размишља и „испитује сваки покрет, свака реч, поглед, алузија”, јер заљубљени „живе у опсесијама и у полудудилу”, што учесници таквог стања виде када их жестина осећања остави. Доиста су заводљиве Дучићеве реченице о љубави као збирном, општем и незамењивом човековом добру, о томе да је

љубав „привилегија највиших душа, ако не и највећих духова”, да су човекољубље и љубав недељиви, али да нема човека који је спознао жену, да су сви ликови жена у уметности и књижевности неуспели, да о женама нема добрих књига. Дучић изједначава љубав и веру, божанство и жену, али то убедљиво нестаје када говори о љубавницама које увек остају истовремено одане и својим мужевима. Жена јесте извор свих покрета срца и мишљења, али, каже он, осино и љутито, начином повређеног мушкарца, жена „не зна шта је то општи живот, ни општа срећа, ни општи идеал”, јер „све мери по себи и према својим потребама”. Нису ретки овакви текстови у српској култури, јер су на многим местима искључиви, личе на поступак да некога што више уздижемо да бисмо га што дубље могли бацити. Дучић песник у женама види божанство, а Дучић човек у женама види ништавило. Ова досетка делује као успешан налаз, али истовремено казује да није тачна. Јер нико у српској литератури није као Јован Дучић на уметнички начин узвисио појам среће и љубави, нико као он није нашао пун смисао среће и љубави у човеку који воли жену и у жени која воли човека. То није мало достигнуће иако није целином савремено. Дучић је виртуоз свог доба и тако га треба читати. Један међу својима. Мајстор свога посла.

Знајући да је тако, и да тешко може да буде друкчије, у то убеђен још док сам био гимназијалац, омамљен као ретко кад, па и касније, кроз године туђих тумачења и сопствених дотеривања младалачких таласања, увек, кроз сусрете са Дучићевим есејима, путописима и биографијом њему славног сродника, који је постао гроф, с којим је желео да се по сваку цену поједначи, да нађе племићко порекло и себи и својој песничкој речи, појави, заводништву, дипломатској каријери и верности малом Требињу са жељом да од тог живописног места створи културно, верско, историјско и херцеговачко средиште, с поклоњеним Његошевим спомеником под платанима и краљицом-заштитницом на градским зидинама, са својим легатом, нацртима за свој надгробник, спомеником родољубима, рођачким храмом, и другим даровима, да тако предочи још једно духовно требљење у граду за који се верује да баш по требљењу и носи име. А у мојем читању које се обнављало шездесетак година, најчешће сам почињао и завршавао са есејима „О срећи” и „О љубави”. Кренем одатле кроз књигу *Блајо цара Радована* и сродне Дучићеве записе, редом или на прескок, како кад, зависно од расположења и задате прилике, а гледам свуда песника који уме да мисли, осећа, издваја, украшава и казује, који је образован у класичном и пуном смислу тог назива, који слободно пролази кроз епохе и узима за нас одабране изреке, у стиху и

у прози, из хеленске и римске литературе, једнако као од Дантеа, Шекспира, Гетеа и осталих што су стварали светску књижевност. И увек сам, са таквим примерима Дучићеве учености, поучен и награђен, притврђивао истину да врхунски песник мора да има трострук дар – онај што је добио рођењем, онај да има велике узоре, да од њих учи, и онај дар уздржаности који му не дозвољава да било шта преузима, од било кога, осим у наводницима. Дучића су, понекад, злобно и без разлога, за понешто од тога оптуживали.

Јован Дучић је био песник с великим успехом и човек са богатим животом. То је доиста много онима што о њему шире анегдоте љубоморе и зависти. Сад као и некад додаје му се и оно што није да би додавачи некако постали виши но што јесу. Да, није лако гледати у леђа онога што далеко одмиче. Одвишно је о томе. Није требало ни оволико. Али морао сам да поменем како су у последњих сто година покушавали да Дучићу оштете звање принц српских песника, да га прогласе за издајицу, мада је мало таквих верника свом народу и језику тог народа, да му бране да почине по тестаментарној жељи, немарни и кад тако нису морали, па би можда и данас био у амерканској даљини да није било Бранка који је дао да се подигне требињска задужбина, грачаничка и саборна, за смирај Песнику чију годину рођења још нисмо бесприговорно утврдили, чију кућу рођења нисмо ни сачували ни место где је била поуздано погодили. Песник је све то намерно скрајњивао. Хтео је да вечно остане млад и леп.

То и јесте тако јер је Јован Дучић и рођен и растао и живео и преминуо и покопан у српском језику и српској поезији. Сваки покушај да га нађемо изван тога – и без смисла је и узалудан је. Дучић је певао на свом језику као нико пре њега и као што се тешко може поновити. Стих је Дучићев завичај. Мисао је Дучићев завет.

И ево, да још кажем само то, што краће и тачније, како сам спремио наш садашњи сусрет. Узео сам књигу у којој су есеји о срећи и љубави. Из њих сам одвајао Дучићеве реченице, осамљене или у венцима. Обележавао сам их различитим бојама. Истицао сам места где сам се највише пута враћао, где сам размишљао о значењима, где сам лепо изненађен гледао како се по реду ствари, преклапају Дучићево песничко, читалачко и животно искуство, како нас је Песник срећном руком одменио. И тако сам, понегде несагласан с њим, понегде и с љутњом када прегони према миленицама у које сумња, тако и према мушком и физички еротском, ређао одломке не реметећи им хронологију. Узимао сам, дакле, Дучићеве мисли које могу да стоје саме за себе, које су целовите, довршене и аутентичне. Имао сам на уму и сведочење да је Брана Петронијевић рекао Божидару Кнежевићу да из својих обилатих

и слабо читаних списа одабере мисли као засебне делове и да смо тако добили књигу мудрости која има две обале – филозофску и књижевну. Сигуран сам да бисмо с мало напора добили такву књигу и под именом Јована Дучића. Сами просудите да ли је тако док слушате одломке два његова есеја из књиге *Благо цара Рагована*. Можда ћете подржати тезу да се Јован и Дучић може написати као срећа и љубав, а да се у именицама готово ништа не промени. Само што би сваки читалац имао свој избор – за такмичење који је избор најбољи.